

Список використаних джерел:

1. Miller, James Whipple. English Romanticism and Chinese Nature Poetry. Comparative Literature. Vol. 24. no. 3. Published by Duke University Press. 1972.
2. Блейк У. Избранные стихи. Сборник. Сост. А. М. Зверев. На англ. и русск. яз. М.: Прогресс, 1982. 558 с. URL: http://lib.ru/POEZIQ/BLAKE/blake1_1.txt (дата обращения: 05.12.2020).
3. Чосер Дж. Кентерберийские рассказы. URL: https://librebook.me/kenterberiiskie_rasskazy/vol1/2 (дата обращения: 5.12.2020).

Доній В. С.

кандидат філологічних наук,

доцент з наказу кафедри культурології

Відокремленого підрозділу «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв»

ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ТЕОРІЯ Е. САЇДА ТА ЇЇ ВІДОБРАЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

У сучасній гуманітаристиці активно артикулюється теорія постколоніалізму, сформована Е. Саїдом та його послідовниками Ф. Фаномом, Г. Бгабга, І. Співак, А. Мукгерджи, Г. Тіффін, Е. Томпсон та ін.

Фундаментальна праця Е. Саїда «Орієнталізм», опублікована в Нью-Йорку 1978 року, відіграла провідну роль у вивченні взаємин Сходу і Заходу, зміщенні фокусу досліджень з соціально-економічної та політичної історії до культурної, зрештою – склала основу наукової парадигми постколоніальної теорії. Роздуми над власною ідентичністю, над правами народів Сходу, зокрема палестинців, над висвітленням проблем східного регіону західними представниками стали поштовхом до написання наукового дослідження, яке, за словами автора, спрямоване «на переосмислення того, що впродовж віків вважалося за безодню, яка відділяє Схід від Заходу» [1, с. 81]. Це повне ґрунтовне наукове дослідження, що ознайомлює з культурою Сходу і демонструє формування систематичної наукової традиції вивчення культур регіону, підкріпленої могутньою політичною і економічною практикою колоніального освоєння Сходу з боку провідних європейських імперій, що стала репрезентантом пізнання й освоєння європейцями культури арабського Сходу. Полемічна монографія Едварда Саїда представляє орієнталізм як складну й багаторівневу систему репрезентацій Сходу з боку Заходу, що включає в себе, крім академічного компонента, дослідження та

коментування класичних текстів, певне уявлення про суть «східної людини», втілене в практиці імперської колоніальної експансії.

Конкретизація Е. Саїдом об'єкта дослідження виявилась доволі продуктивною, оскільки завдяки аналізу достатньої кількості текстів на прикладі одного різновиду культурно-імперіалістичного дискурсу запропоновано його сутнісні риси загалом. Орієнталізм постає як імперська стратегія мислення, що виокремлюється у різних сферах науки зокрема і культури взагалі, та водночас як «знакова система, що виражає європейсько-атлантичну владу над Сходом» [1, 17]. Авторське бачення зводиться до того, що у висвітленні проблем розвитку Сходу західною наукою і літературою, простежується відбиток колоніального ставлення, внаслідок чого проблемні питання не можуть бути досліджені цілком об'єктивно. Схід інтерпретується елементом західної «уявної географії». По суті, такий «Схід» стає не більш, ніж європейським міфом, і стосується більше дискурсивної, а не емпіричної реальності. Протиставлення Сходу й Заходу служить варіантом опозиції «ми – вони», а західне уявлення про себе можливе лише в зіткненні з конструйованим таким способом Сходу, що наділяється «репресованими» якостями Заходу. Е. Саїд окреслює «Схід», фокусуючи увагу на його ідентичності та культурі, без якого «Заходу» ніколи б не було. Адже лише за наявності антитези «Сходу» створюється візія «Заходу». Внаслідок не лише домінування правлячої сторони, а й через прийняття ідеології експансії, виникає поняття колоніальної ментальності з такими характерними рисами, як: низькопоклонство, возвеличення культури завойовника, нівелювання власних культурних цінностей тощо.

Європейська культура набирала силу та ідентичність, черпаючи зі Сходу його цивілізаційні та культурні надбання або протиставляючи себе Сходу, який виступав як протиполог і як глибокий та найбільш стійкий образ «іншого». Це протиставлення Сходу Заході справило найбільший вплив на формування орієнталізму. Насамперед орієнталізм втілює в собі активне ставлення до Сходу з боку європейців, відображення їх влади над Сходом. Сенс орієнталізму вбачався у формулюванні, що «великі досягнення східних цивілізацій – далеко позаду, а тепер тільки ми, європейці, можемо говорити від їх імені та моделювати їх» [2, с. 5].

Відстежуючи боротьбу між прихильниками унітарної ідентичності та тими, хто вбачає ідентичність як комплекс без зредукування й уніфікації, Е. Саїд окреслює опозицію з двома різними перспективами та історіографіями: лінійною і категоризованою та контрапунктною, здебільшого кочовою. Тобто, внаслідок імперського впливу відбувається переплетення культур, поява в них ознак гібридності, неоднорідності, диференційованості. Дослідження культур та націй учений здійснює через «перепрочитання» та переосмислення художніх творів

(у його інтерпретації виключно «текстів» – В. Д.), в основному англійських і французьких письменників XIX століття (Оноре де Бальзака, Шарля Бодлера, Лотреамона). Його метод «полягає в максимальному зосередженні на конкретних творах, у прочитанні їх, насамперед, як шедеврів креативної та інтерпретаційної уяви, а далі – демонстрація того, що вони є частиною стосунків між культурою й імперією» [1, с. 26]. Водночас дослідник усвідомлює, що «жодна теорія не здатна пояснити або висвітлити зв'язки між текстами й суспільствами» [1, с. 442], позаяк в текстах приховано інтереси, владу, пристрасі, задоволення під естетичною оболонкою.

В «Орієнталізм» Саїд проаналізував «процес руйнування ідентичності поневолених народів інтелектуалами народів-переможців. Під час аналізу процесу руйнації ідентичності поневолених переможцями, конструювання їх образів, вважає автор, виявляються домінантні риси колонізованих, серед яких – слабкість, пасивність, недостатність творчого потенціалу й самобутності народу. Для культури такого суспільства притаманні «необхідні вимисли» (вислів Гомі Бгабги), що розуміються як тенденція постколоніального суспільства до творення міфології власної колишньої могутності. Е. Саїд звертає увагу на ряд «ідеологічних вигадок», що зазвичай приписують «Сходу» певну сутність без прагнень до розвитку, з ознаками відсталості й регресу. Важливим для дослідника є те, що Схід завжди сприймається як пасивний суб'єкт, що не може і, в принципі, не гідний бути активним суб'єктом, позаяк не виявляє власної ініціативи, даючи можливість для маніпуляцій Заходу. Спираючись на вивчення мусульманського Сходу, автор відкидає негативні стереотипи та доводить, що формотворчі зусилля колонізованих народів були систематичними та свідомими, хоча й визнає, що значна кількість різних сфер соціокультурного буття активно залучалася до репрезентації репресивних (панівних) дискурсів.

Об'єктивне вивчення художньо змодельованої інтерпретації колонізованого суспільства стає можливим через представлення літературного твору як дискурсу. Нині «перепрочитання» текстів є знаковим для культури, оскільки вплив інтерпретаторів щодо трактування творів, накладення візії імперського типу є досить показовим та вирізняються особливою чутливістю до мови. Постколоніалізм окреслюється науковцями як спосіб деконструктивного перерахунування праць колонізаторів, спрямований на викриття тих вимірів, в яких тексти свідомо приховували колонізаторські наміри своїх авторів.

З відновленням незалежності України постколоніальні дослідження викликають все більший науковий інтерес в істориків, культурологів, праці яких, стали основою постколоніальних студій в українській науці про літературу. Цілком очевидно, що наукові праці Е. Саїда нині сфор-

мували основу постколоніальної теорії та критики. Першим до студіювання постколоніалізму в царині українського літературознавства звернувся М. Павлишин («Козаки з Ямайки: постколоніальні риси в сучасній українській культурі. Канон та іконостас: Літературно-критичні статті». (1997 р.), «Постколоніальна критика і теорія. Антологія світової літературно-критичної думки» (1996 р.), «Про користь і шкоду пост колоніалізму для життя» (2014.), запропонувавши визначення означеного поняття. В. Чернецький у науковій розвідці «Картографуючи посткомуністичні культури. Росія та Україна в контексті глобалізації» (2013 р.) здійснив аналіз нових явищ і тенденцій в культурі України й Росії на матеріалі пострадянської літератури та вирізняє дискурси національного двох культур: т. зв. «постколоніальної меланхолії» та реконструювання й оцінювання колоніального минулого. Осмислюючи українсько-російські взаємини із застосуванням постколоніальних теорій, М. Шкандрію в праці «В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби» (2004 р.) вдається по-новому інтерпретувати відомі художні твори, значення творчості багатьох митців, простежити процес формування імперського дискурсу у творах російських класиків та контрдискурсу в українській літературі. Вагомими в розвитку постколоніального дискурсу стали дослідження Т. Гундорової «Транзитна культура» (2013 р.), «Постколоніалізм. Генерації. Культура» (2014 р.), яка подає визначення постколоніалізму як аналітичної категорії, що перетворився на розгалужену систему поглядів і підходів, вводить поняття «посттоталітарна свідомість» тощо. Національно-екзистенціальну верифікацію постколоніального здійснює П. Іванишин, запропонувавши поняття – «культурний імперіалізм» та «культурний націоналізм».

Говорячи про перспективи постколоніальних студій, О. Юрчук доречно зауважує, що «українські філологічні постколоніальні студії мають системніше враховувати напрацювання постколоніальної теорії як сукупності ідей, поглядів, концепцій, орієнтованих на дослідження культурної спадщини колоніального минулого шляхом інтерпретації імперського та колонізованого дискурсів, їх взаємодії та взаємовпливів» [3, с. 22]

Список використаних джерел:

1. Саїд Е. Орієнталізм. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. 511 с.
2. Сотов А. А. «Ориентализм»: постколониальная критика Э. Саида. Санкт-Петербург: Центр изучения современного Ближнего Востока. 2006. 23 с.
3. Юрчук О. У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії. Київ: Академія, 2013. 224 с.